

PHÂN TÍCH CHI TIẾT: SÓNG

Càng đến cuối bài thơ Xuân Quỳnh càng tỏ ra mình là một con người sâu sắc, thủy chung. Tình yêu của Xuân Quỳnh là tình yêu từ hai phía, ở đây, nhân vật trữ tình đã có đối tượng để hướng tới chứ không vu vơ.

Tình yêu là một đề tài quen thuộc trong thơ ca. Nhưng không phải vì thế mà thành đơn điệu và nhàm chán. Mỗi bài thơ, mỗi nhà thơ là một thế giới riêng, một nhu cầu, một khao khát riêng không ai giống ai. Chẳng thế mà ta gặp Xuân Diệu trong thi đàn Việt Nam với chất men say tình yêu nồng nàn, mãnh liệt người tự cho mình là "kẻ uống tình yêu đập cả môi", ta gặp Nguyễn Bính "người nhà quê" chân thật, da diết... và thật bất ngờ khi gặp nữ sĩ với tâm hồn dạt dào và say đắm trong tình yêu - Xuân Quỳnh. Thơ tình yêu của Xuân Quỳnh chân thành nhưng không kém phần cháy bỏng nồng say. Điều đó thể hiện không ít trong bài Sóng.

Bài thơ ra đời vào năm 1967. Vào thời kỳ này, có thể nói rất ít những bài thơ tình yêu kiểu này nhất là với các nhà thơ nữ. Nếu có, phần lớn đều gắn bó với nhiệm vụ cách mạng, gắn với sứ mệnh thiêng liêng cao cả của dân tộc. Rất ít các nhà thơ tự bút mình ra khỏi không khí chung để tìm vào cái gọi là riêng tư, sâu kín trong tâm linh mình. Dường như mọi người tránh và cố tình tránh... Nói như vậy để thấy rằng Sóng của Xuân Quỳnh là một bài thơ có nhiều điều đáng quý.

Viết về Sóng, biển và thuyền để nói lên tình yêu trai gái ta đã gặp trong thơ Xuân Diệu với bài Biển... Ngay trong Xuân Quỳnh cũng có Thuyền và Biển... nhưng tìm một bài nói lên nỗi băn khoăn day dứt như Sóng có lẽ là gặp con người yêu tha thiết và cháy bỏng, luôn luôn muốn bút mình ra để tìm đến một cái gì đó rõ ràng, cụ thể. Trong cuộc sống, Xuân Quỳnh thể hiện rõ cái phong cách này. Đã yêu ai thì yêu hết mình, đã ghét ai thì ghét cay ghét đắng. Chính lẽ đó mà trong thơ Xuân Quỳnh vẫn giữ được vẻ tận tụy, dứt khoát, rõ ràng. Sóng điều này cũng thể hiện:

Lòng em nhớ đến anh.

Cả trong mơ còn thức!

Có lẽ là sức mạnh của tình yêu, niềm say mê và nỗi lòng cuồng nhiệt, đã mang con người vào thế giới thần tiên, thơ mộng. Tất cả những lo toan, tính toán, những phức tạp, rắc rối trên cõi đời để nhường chỗ cho ước mơ, cho khát vọng đắm say trong lòng người tất cả những gì tồn tại bên ngoài đều cho hết, xua hết ra ngoài ý tưởng. Khẳng định nỗi lòng, nhà thơ đã đưa ra trạng thái "trong mơ còn thức" để thuyết phục. Tôi còn nhớ, có một nhà thơ khi bày tỏ nỗi lòng của mình với người yêu cũng nói:

Anh yêu em chỉ nhớ em thôi

Lúc đứng lúc ngồi lúc nào cũng nhớ

Trạng thái bồn chồn, xao xuyến, bứt rứt như cấn xé, cào cào như giục giã ng người. Người con trai đứng ngồi không yên thì ở đây Xuân Quỳnh lại ngủ, thức không yên. Nào có kém gì đâu. Đã yêu nhau thường nhớ thường mong, thường đợi chờ nên không thể không có cái phút đứng ngồi không yên. Từ xa xưa, ông cha ta cũng có câu:

Nhớ ai bồi hồi bồi hồi

Như đứng đồng lửa như ngồi đồng than

Chính vì lẽ đó mà mở đầu bài thơ cũng nói lên cái tâm trạng bồn chồn, trạng thái không ổn định trong tâm hồn mình:

Dữ dội và dịu êm

Ồn ào và lặng lẽ

ông không hiểu nổi mình

Sóng tìm ra tận bể

Hai trạng thái tâm lý ngược nhau lại được dồn trong một ngữ cảnh cụ thể trong một người, ở cùng một lúc. Dĩ nhiên nói "dữ dội", "ồn ào", "lặng lẽ" là nói về sóng trong bài thơ Sóng là em, và em là sóng, hai câu này hòa lẫn trong nhau, quện vào nhau. Đọc hai câu thơ tưởng như đã là một sự khập khiễng, trái ngược vậy mà ngược lại rất có logic và hợp lý. Có được như vậy, hẳn phải nói đến nhà thơ và cái tài biểu hiện tâm lý. Đọc cả khổ thơ ta cũng như lắng mình trong đó, nghe được tiếng thổn thức của hồn người, cả khổ thơ là một trạng thái khá động của xúc cảm. Con người nhà thơ không bình lặng, không giản đơn mà có nét gì đó trăn trở, day dứt. Đọc câu thơ ta nghe như tiếng sóng vỗ, như thấy được từng đợt sóng dập dềnh. Ngôn ngữ thơ mang đầy âm thanh nhưng cũng gợi hình. Tiếng sóng không bình lặng, không dập dềnh, nhẹ nhàng hôn nhẹ lên bờ cát, không ôm ấp, vỗ về hay nũng nịu mà "dữ dội" mà "ồn ào" nhưng "dịu êm". Nhà thơ phả vào dòng thơ một chút hơi thở mà câu thơ sống động hẳn lên, nghe như có tiếng cựa quậy. Nhẽ ra trong trạng thái bình thường thì phải biết "dữ dội" và "ồn ào", "dịu êm" và "lặng lẽ". Song nếu như thế thì chẳng còn gì để sóng "không hiểu nổi" để sóng phải "tìm ra tận bể". Hai câu thơ dưới thể hiện nỗi khát vọng tìm tòi đến tận độ. Câu thơ tưởng chừng như bất chợt bật ra, vậy là thỏa mãn. Trong cuộc sống có gì bức dọc, đau khổ hơn khi chính mình lại không hiểu nổi mình, không lý giải được mình, mình là ai có lẽ cái sức mạnh lớn nhất muốn lật tung cái "sâu kín" đó là mình phải tìm được tận cùng nó. Cái ý nghĩa này, còn theo đuổi nhà thơ đến tận cùng của bài thơ. Khát vọng được hòa mình vào bể lớn của cuộc đời, bể lớn của tình yêu cứ thôi thúc, giục giã.

Từ "không hiểu nổi mình" nhà thơ liên tiếp đặt ra những băn khoăn, thắc mắc. Cuối cùng để tự dẫn dắt mình, bởi lẽ hỏi cũng chỉ để hỏi mà thôi. Hỏi cho vơi nỗi lòng:

Sóng bắt đầu từ gió

Gió bắt đầu từ đâu

Em cũng không biết nữa

Khi nào ta yêu nhau

Quy luật tự nhiên là sóng gió, nhưng còn tình cảm giải thích từ đâu... Đây là một điều cực khó, vẫn là nỗi băn khoăn dẫn dắt trong nỗi lòng mình. Vậy mà nỗi lo lắng, thảng thốt "không biết nữa". Ngay thơ xen chút bất lực. Mọi câu hỏi đặt ra đều tha thiết tìm được nơi khơi nguồn, nơi "bắt đầu" của sự vật. Có như vậy nỗi lòng người mới thỏa mãn.

Trần trở với khổ thơ ta nghe thấy nỗi lòng nhà thơ trần trở, nhịp thơ trong khổ thơ thay đổi lúc 3/2 lúc 2/3 linh hoạt nhưng không xuôi không thẳng, không bình thường nhưng cũng dẫn dắt, cũng nghĩ suy tìm tòi.

Xưa, nay rất nhiều thi sĩ đặt câu hỏi về tình yêu. Nhưng tình yêu là tình cảm, là cảm xúc làm sao biết được nó như thế nào, đến từ đâu... và nhiều nữa, nhưng tất cả đều bất lực. Ngay đến Xuân Diệu - một nhà thơ tình nổi tiếng, một con người luôn có khát khao giao cảm với đời luôn yêu, say đắm trong tình yêu, người mà: Trong giây phút chót dâng trời đất

Cũng vẫn say tình đến ngất ngư.

người "uống" tình yêu đến "dập cả môi" cũng bất lực:

Làm sao cắt nghĩa được tình yêu

Có nghĩa gì đâu một buổi chiều

Nó chiếm hồn ta bằng nắng nhạt

Bằng mây nhè nhẹ, gió hiu hiu.

Có người phải thốt lên rằng "có gì lạ quá đi thôi" khó quá! Nhưng tình yêu là thế. Làm sao có thể cảnh giác được trong tình yêu. Nó đến lúc nào ta đâu có biết và chiếm ta lúc nào ta đâu có hay. Quay lại khổ thơ Xuân Quỳnh ta gặp câu thơ lộ:

Em cũng không biết nữa

Khi nào ta yêu nhau

Một câu hỏi rất con gái, nhẹ nhàng, bối rối lẫn chút đắm say, ngọt ngào, nũng nịu. Nói thế, không có nghĩa là khổ thơ chỉ đơn thuần và cảm xúc, con người chỉ đơn thuần là yêu say đắm bên tình yêu bên sự nồng nàn còn là sự nghĩ suy, tìm tòi đòi hỏi một câu trả lời dù ít thôi nhưng phải có... Nhưng cuối cùng câu hỏi vẫn để đó, nhà thơ bất lực... làm sao mà có thể đáp nỗi... Một ánh mắt băng quơ, một câu nói vô tình nhiều khi cũng làm cho người ta tương tư chứ huống chi lại có một khoảng thời gian dài nỗi khát vọng tình yêu cứ bồi hồi, cứ xao xuyến trong ngực trẻ.

Tình yêu trong thơ Xuân Quỳnh không giản đơn. Yêu thương cháy bỏng, nồng cay nhưng không vì thế mà hời hợt:

Trước muôn trùng sóng bể

Em nghĩ về anh, em

Em nghĩ về biển lớn

Từ nơi nào sóng lên

Điệp từ “em nghĩ” nhắc đi nhắc lại càng làm rõ hơn sự suy nghĩ trong lòng người. “Em nghĩ” có nghĩa là đã thao thức, đã lo lắng, đã đặt ra nhiều câu hỏi, chứ không phải em chỉ quen bằng bềnh, quen si mê, đến chỉ yêu và đơn thuần là yêu. Xưa nay không hiểu người “chỉ biết yêu thôi, chẳng biết gì” tình yêu đã làm họ mù quáng, quên đi tất cả. Họ nhìn vào cõi hư vô, mộng ước, chỉ quen hưởng thụ chứ không biết suy nghĩ.

Tình yêu thường đồng hành với nỗi nhớ, sự mong đợi, vì lẽ đó mà trong thơ Xuân Quỳnh điều đó cũng thể hiện khá rõ. Yêu cuồng nhiệt thì nhớ cũng nát tan. Nỗi nhớ cứ dồn lên tầng tầng, lớp lớp như từng đợt sóng:

Con sóng dưới lòng sâu

Con sóng trên mặt nước

Ôi con sóng nhớ bờ

Ngày đêm không ngủ được

Đọc khổ thơ, tìm thấy vị trí của con sóng và cũng thấy được nỗi nhớ trong lòng người. Con sóng nhớ bờ nhớ thao thức “Ngày đêm không ngủ được”. Nói “Con sóng dưới lòng sâu”, “Con sóng trên mặt nước” nhà thơ muốn nói đến sự toàn diện. Dù tận dưới đáy sông hay ngay trên bề mặt sóng vẫn chỉ nhớ bờ, thương bờ. Nỗi nhớ mong tưởng chừng đến tột độ. Nhớ nhau nên trăn trở. Đến nỗi trong ca dao người xưa cũng từng nói “đèn thương nhớ ai mà đèn không tắt”.

Nỗi nhớ của con sóng chính là nỗi nhớ của con người, nỗi nhớ tầng tầng lớp lớp đan xen nhau, nối tiếp nhau, thôi thúc, giục giã. Nói sóng để nói đến nỗi lòng mình. Nhớ nhau, nên thời gian như dài hơn:

Tháng giêng ngày dài lắm

Biết mà làm sao em.

giấc ngủ cũng chập chờn:

Lòng em nhớ đến anh

Cả trong mơ còn thức!

Khổ thơ được viết theo thể tăng dần, cảm xúc trong thơ được đun nóng đến tận cùng dào dạt... nóng bỏng. Trong thơ mình, khi nói về nỗi nhớ Xuân Quỳnh cũng đã viết:

Những ngày không gặp nhau

Biển bạc đầu thương nhớ

Những ngày không gặp nhau

Lòng thuyền đau rạn vỡ

(Thuyền và Biển)

Phải nói rằng, trong tình yêu Xuân Quỳnh yêu hết mình, yêu cuồng nhiệt, đắm say, cháy bỏng, nồng nàn. Nhà thơ tha thiết tắm mình trong nguồn cảm hứng vô tận này. Yêu nồng nàn như vậy nhưng trong Xuân Quỳnh vẫn có nét dịu dàng của con gái, vẫn biết là yêu đến nát tan, nhưng không vồ vập, ồn ào như Xuân Diệu. Người muốn "riết", "say" muốn "hôn" và cuối cùng muốn "cắn": "Hỡi xuân hồng ta muốn cắn vào ngươi". Trong thơ ông tình yêu không băng lạnh, Xuân Diệu mạnh mẽ táo bạo:

Đã hôn rồi hôn lại

Cho đến mãi muôn đời

Đến tan cả đất trời

Anh mới thôi dào dạt

(Biển)

Càng đến cuối bài thơ Xuân Quỳnh càng tỏ ra mình là một con người sâu sắc, thủy chung. Tình yêu của Xuân Quỳnh là tình yêu từ hai phía, ở đây, nhân vật trữ tình đã có đối tượng để hướng tới chứ không vu vơ. Hơn nữa, tình cảm, tâm hồn của nhân vật trữ tình không phải là bi quan, chán nản mà tràn đầy hy vọng. Đọc bài thơ, không hề gặp cái tư tưởng: "Tương tư thức mấy đêm rồi. Biết cho ai hỡi ai người biết cho".

Khổ thơ tiếp khẳng định được điều đó:

Dẫu xuôi về phương Bắc

Dẫu ngược về phương Nam

Nơi nào em cũng nghĩ

Hướng về anh một phương

Đến đây nhà thơ đã đưa ra khái niệm không gian để nói lên mức độ thủy chung. Hai từ “dầu xuôi, “dầu ngược”, “phương Bắc”, “phương Nam” là những từ cụ thể khẳng định sự thủy chung khoảng không gian, địa điểm đặt ra trong khổ thơ nói lên độ dài nỗi cách trở, gian lao của thực tế với con người. Phương hướng, khoảng cách đặt ra xa bao nhiêu thì lòng người lại thể hiện rõ sự thủy chung bấy nhiêu “một phương”. Câu thơ như một lời khẳng định răn rỏi, mạnh mẽ, dứt khoát, rõ ràng. Khổ thơ đặt ra nhiều thử thách, nhiều cách trở nhưng cũng đưa ra được sự quyết tâm của con người. Tình yêu sẽ chiến thắng tất cả, nếu như đó là tình yêu chân thật, thủy chung. Lời thơ vang lên như một lời thề nguyện đọc lên cứ rung rung xúc động. Đã có bài hát khẳng định về điều này: Dù thời gian xa xôi, dù đường dài xa xôi. Em vẫn như ngày xưa. Mến yêu anh trọn đời”. Thơ Xuân Quỳnh cũng hướng về điều đó tuy cách diễn đạt có khác.

Dường như để khẳng định thêm cho lời nói của mình nhà thơ đã đưa ra hàng loạt các dẫn chứng về thiên nhiên, tạo vật. Tất cả rồi sẽ chiến thắng nếu có sự kiên nhẫn, có sức mạnh. Mọi vật rồi sẽ bị chinh phục nếu con người có ý chí, quyết tâm:

Ở ngoài kia đại dương
Trăm nghìn con sóng đó
Con nào chẳng tới bờ
Dù muôn vời cách trở
Cuộc đời tuy dài thế
Năm tháng vẫn đi qua
Như biển kia dẫu rộng
Mây vẫn bay về xa

Hàng loạt các thử thách được đưa ra “sóng”, cuộc đời và “biển” rộng là thế, dài là thế nhưng đều bị chinh phục.

Con sóng được Xuân Quỳnh ví như tình yêu “bồi hồi trong ngực trẻ”. Nhân vật ước được tan ra thành trăm con sóng nhỏ đã thể hiện một ước mong, khát vọng đến tha thiết:

Làm sao được tan ra
Thành trăm con sóng nhỏ
Giữa biển lớn tình yêu
Để ngàn năm còn vỗ

Khổ thơ kết là một ước muốn khôn cùng. Không có tình yêu cuộc sống tha thiết, không có sự đam mê đến tột cùng không có sự thủy chung làm sao có được những câu thơ như vậy. Trong ước mong vẫn lẫn chút băn khoăn của "làm sao được tan ra". Nhưng cũng phải thấy rằng chỉ có tình yêu thế nào đó thì mới có được ước mong như vậy. Mong muốn xé tan mình, hòa lẫn với bể đời rộng lớn, bút mình ra khỏi nhọc nhằn, lo loan, tính toán để ngập mình trong tình yêu, tuổi trẻ, ngọt ngào và hạnh phúc.

Ước mong tồn tại vĩnh hằng trên cõi đời này thôi thúc, giục giã. Lời thơ, ý chí, nhịp thơ có phần nhanh hơn, mạnh hơn, gấp gáp hơn. Bài thơ kết thúc mà lời thơ còn vang vọng mãi, ào ạt của sóng, ước muốn tung mình vào bể tình yêu càng ngày nhiệt thành.

Cấu trúc bài thơ được xác lập theo cấu trúc đan xen hình tượng: sóng - bờ (khổ thứ 5), sau đó là anh-em (khổ 3,4) rồi lại sóng - bờ (khổ 7). Lớp lớp sóng đan xen nhau tới lui như vậy biển như lặng dần đi nhường chỗ cho những suy tư về cuộc đời.

Bài thơ viết theo thể 4 câu 5 chữ rất dễ thể hiện tình cảm chân thành của nhà thơ. Trong tình yêu sao không có phút trăn trở, giận hờn, thương nhớ. Nhưng xưa nay, trong thơ từ, nhất là thơ của các nữ sĩ người ta thường chỉ bắt gặp sự nhẹ nhàng yếu đuối, thâm kín chứ ít ai thấy sự mạnh mẽ, táo bạo. Phải chăng chính vì điều này mà phong cách thơ Xuân Quỳnh đã nổi rõ và khẳng định thêm sức mạnh của "phái yếu". Xưa nay, ta thường gặp sự hậm hực trong bài thơ của phái "mày râu".

Anh yêu em đến nay chừng có thể

Ngọn lửa tình chưa hẳn đã tàn phai

Anh yêu em âm thầm không hy vọng

Lúc đứng ngồi hậm hực lòng ghen

(Tôi yêu em - Puskin)

Còn Xuân Quỳnh thể hiện sự mạnh mẽ, dứt khoát, chung thủy, nồng nàn và cũng thắc mắc, cũng có phút bực mình, trăn trở.

Sóng ra đời cách đây đã gần ba mươi năm nhưng độ nồng nàn, đắm say của nó vẫn không phải giảm trong lòng người. Có thể nói, trong phút giây này nhiều bạn trẻ vẫn đọc thơ giật mình thấy "sợ". Yêu hết mình, hết lòng vì nhau, yêu thương gần gũi và thủy chung đó là một tình yêu đẹp song không dễ gì mà có được. Đọc thơ Xuân Quỳnh phần nào đó ta hiểu được con người nhà thơ. Trong cuộc sống thi sĩ vẫn tận tụy với con cái, yêu thương chúng rất mực, hết lòng vì chúng, với chồng cũng vậy, một người vợ thủy chung và đảm đang... Thơ Xuân Quỳnh là con người Xuân Quỳnh. Khi nhận xét về phong cách Xuân Quỳnh, Võ Văn Trực nói: "Điều đáng quý ở Xuân Quỳnh và thơ Xuân Quỳnh là sự thành đạt, thành thật trong quan hệ với bạn bè, với xã hội và trong cả tình yêu. Chị không quanh co, không dấu diếm một điều gì. Mỗi dòng thơ, mỗi trang thơ đều phơi bày một tình cảm và suy nghĩ của

chị. Chỉ cần qua thơ, có thể biết được khá kỹ đời tư của chị. Thành thật, đây là cốt lõi của thơ Xuân Quỳnh”.

Phong cách Xuân Quỳnh về sau này vẫn thế. Qua “Thuyền và Biển” càng khẳng định sự đồng nhất rõ hơn trong con người này. Đáng tiếc, cuộc đời đã cướp đi một cây bút đầy tài năng và hy vọng. Song dù không còn nữa nhưng thơ Xuân Quỳnh, những bài thơ tình cảm cho con trẻ “Lời ru trên mặt đất”, “Tiếng gà trưa”, “Chuyện cổ tích về loài người” đến cả những bài thơ tình yêu “Thuyền và Biển”, “Sóng”... đều để lại nhiều hấp dẫn trong lòng người.

Thơ Xuân Quỳnh sẽ còn in đậm trong tâm trí nhiều độc giả hôm nay và ngày mai.